

Предводители дворянства Волинської губернії та їх роль в системі управління краєм

Предводители дворянства – одна з ланок політичної структури Російської імперії. Відіграючи провідну роль у становій дворянській корпорації, вони не тільки концентрували в своїх руках функції дворянських товариств, але й були важливим елементом адміністративно-управлінського апарату російського самодержавства.

Метою дослідження є висвітлити проблеми становлення та діяльність предводителя дворянства Волинської губернії до Листопадового повстання, а також визначити його роль у системі управління краєм.

Одним із найінформативніших джерел про управління Волинською губернією є спогади її начальника М. П. Синельнікова [3]. Автор докладно описав коло повноважень, детально зупинився на тих, що викликали найбільші труднощі, в тому числі у співпраці з шляхтою. Вони є цінними для дослідження не лише історії державного управління, а й розвитку губернського міста, в облаштуванні якого губернатор відіграв помітну роль.

За радянських часів історія зародження, становлення, розвитку і діяльності інституту предводителів дворянства була однією з найбільш заідеологізованих та майже не досліджувалась. Сьогодні ми спостерігаємо підвищення інтересу до вивчення історії як дворянства взагалі, так і окремих його інституцій. Діяльність найвідоміших губернських предводителів дворянства дослідив у своїй роботі «Гордіїв вузол Російської імперії: Влада, шляхта і народ на Правобережній Україні (1793–1914)» французький дослідник Даніель Бовуа [1].

Вперше порядок обрання та функції предводителів дворянства було сформульовано в указі Катерини II від 14 грудня 1766 р. «Об учреждении в Москве комиссии для сочинения проекта нового уложения и о выборе в оную депутатов». Згідно даного документу, дворяни повіту мали формувати єдине товариство, котре мало обрати зі свого середовища предводителя, а вже після під керівництвом останнього – депутата до комісії. З цього часу бере початок перший орган дворянського станового управління – предводитель дворянства [6].

Після періоду активного розвитку дворянського самоврядування в 1785–1796 рр., спричиненого виданням Катериною II Жалуваної грамоти дворянству, у часи правління Павла I мають місце протилежні процеси, оскільки імператор заборонив самі дворянські зібрання. Він повернув польські назви посад маршалка і хорунжого. 14 жовтня 1799 р. імператор зробив посаду шляхетського маршалка пожиттєвою, щоправда у такому статусі вона перебувала до 1802 р., коли Олександра I відновив її виборність [8, с. 812].

Уряд Олександра I, видаючи у вересні 1801 р. указ про відновлення ліквідованих Павлом I п'яти губерній, поклав на предводителів дворянства цілком нові обов'язки – участь у межуванні земель [7, с. 775–778]. Ще один важливий блок повноважень вони виконували згідно указу про земські повинності від 2 травня 1805 р. У відповідності з його постановами, предводители дворянства повинні були брати участь у розподілі земських повинностей, контролювати виконання господарських справ місцевого значення, а також спонукати дворян повіту чи губернії до участі у так званих

«добровільних дворянських складках», тобто благодійності під час виконання певних суспільно-важливих громадських робіт [2, с. 52].

Інститут предводителів дворянства був одним із найголовніших елементів дворянської корпоративної організації Російської імперії. Функції їх мали подвійний характер: з одного боку, вони очолювали дворянське станове самоуправління, а з другого, – брали участь у діяльності органів місцевого державного управління та різних громадських організацій. Предводители відстоювали інтереси свого стану перед органами державної влади і повідомляли дворянство про розпорядження останньої, проводили його збори й вибори, розпоряджалися фінансами відповідного товариства, здійснювали контроль за дотриманням ним відповідних моральних та етичних норм.

Цілком зрозуміло, що предводители дворянства вважалися одними із найвпливовіших осіб у губернії. Інститут губернських предводителів дворянства Правобережної України, зокрема Волинської губернії, мав певні особливості порівняно з іншими губерніями Російської імперії. Вони були пов'язані із соціально-економічним домінуванням польської шляхти на території краю. Тодішня влада йшла на великі поступки шляхті, оскільки розуміла в чийх руках знаходиться влада на цих землях. Верховна влада шукала способи порозумітися з елітою новоприєднаних територій, а тому намагалась заручитися підтримкою предводителя дворянства, як виразника їх інтересів.

Це можна яскраво простежити на відносинах Павла I і Юзефа Августа Ілінського, який присвоїв тому титул графа Галицького, передав староство Ульянівське та землі Херсонської губернії, де граф заснував поселення Ілінськ та Августівку. Окрім того, імператор призначив Ілінського сенатором, нагородив чотирма вищими орденами Російської імперії, а саме: св. Володимира I ступеня, св. Анни I ступеня, св. Олександра Невського, пруський орден Червоного Орла, баварськими св. Губерта та золотого лева. Граф згодом повернувся до Романова, отримавши від Павла I ордер, яким той надавав Ілінському необмежені права щодо ревізії губерній та звільнення і призначення будь-яких посадових осіб [4, с. 95–98]. Проте вже у 1801 р., після смерті Павла I граф мусив шукати порозуміння з новим імператором і пристосовуватись до його політики.

Використовував статус і авторитет губернського предводителя дворянства волинський губернатор М. П. Сінельников. Аби заручитись підтримкою польської еліти, він домогся повернення із заслання графа Р. Ледуковського, який обіймав цю посаду 1850–1852 рр. Коли ж в середовищі польської еліти почались розмови про можливість повторного обрання графа предводителем, губернатор діяв рішучіше. М. П. Сінельников особисто зустрівся із запеклими агітаторами, погрожував арештом і конфіскацією кожному, хто висуватиме подібні ідеї [3, с. 291–293]. Одна справа, коли місцева адміністрація демонструвала шляхті лояльне ставлення, а зовсім по-іншому діяла, коли йшлося про затвердження на ключових державних посадах.

Події початку 1830-х рр., пов'язані з вибухом Польського повстання, спричинили зрушення в ставленні уряду до дворянського самоврядування, зокрема чинилися кроки, направлені на те, аби не допустити до участі в ньому колишніх повстанців. Верховна влада була змушена переглянути своє відношення до еліти Волинської губернії і в першу чергу право обирати на ключові губернські посади [5, с. 10–11].

Отже, наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. відбулося суттєве розширення компетенції предводителів дворянства за рахунок функцій, що раніше не були їм

притаманними. Помітним є й прагнення влади якомога тісніше інтегрувати цей інститут дворянського станового самоврядування в загальноімперську владну структуру, перетворивши його із представника дворянських станових інтересів в інституцію, що представляла і станові, і державні інтереси одночасно.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бовуа Д. Гордиев узел Российской империи: Власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793–1914) / Д. Бовуа [пер. с французского Марии Крисань]. – М. : Новое литературное обозрение, 2011. – 1008 с.
2. Горобець О. Інститут предводителя дворянства в структурі місцевого управління першої половини XIX ст. : правовий статус та його реалізації (на матеріалах Київської губернії) / О. Горобець // Український історичний збірник. – 2012. – Вип. 15. – С. 50–58.
3. Записки сенатора Н. П. Синельникова // Исторический вестник. – 1895. – Т. 60. – С. 380–397.
4. Кондратюк О. Романів та родина Ілінських / О. Кондратюк // Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем. – 2001. – № 7. – С. 91–114.
5. Маркевич О. В. Правовий статус предводителя дворянства в Російській імперії / О. В. Маркевич // Літописець. Збірник за матеріалами IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історичний вимір і сучасні тенденції» – 2017. – Вип. 12. – С. 10–14.
6. Об учреждении в Москве комиссии для сочинения проекта нового Уложения и о выборе в оную депутатов // Полное собрание законов Российской империи. – Т. 17. – № 12801.
7. О восстановлении пяти Губерний и о подчинении пограничных Губерний Военным Губернаторам. Именной, данный Сенату. 1801. Сентября 9 // ПСЗ. Собрание первое. – СПб. : тип. II Отделение собственной Е.И.В. канцелярии, 1830. – Т XXVI. – № 20 004. – С. 775–778.
8. О дворянских выборах в уездные места и губернские предводители; о распространении права, указом 1797 года предоставленным Литовской губернии, определять исправников и выбирать заседателей на Минскую, Волынскую, Подольскую, Киевскую и Белорусскую губернии. Именной [указ], данный Сенату. 1799. Октябрь 14 // ПСЗ РИ. Собрание первое. – СПб. : тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. – Т. XXV – № 19 154. – С. 812.

Хмельницька Оксана Богданівна

студентка

Житомирський національний агроекологічний університету

Класифікація підстав припинення права власності та їх правове регулювання

Право власності зазвичай припиняється з одночасним виникненням цього права в іншій особі. Як правило, так буває при похідних підставах набуття права власності, коли має місце його перехід до набувача від відчужувача. Втім, це можливо й при первісних підставах, наприклад, при реквізиції і конфіскації, внаслідок чого право власності набувається державою. Натомість право власності може припинятись і без